

КУЛЬТУРА В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ДЕМОКРАТИЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

О. М. Онаць

Розкрито сутність феномена культури в контексті розвитку демократичного освітнього середовища, роль педагогічної культури в забезпеченні якісної освіти та шляхи її формування при культурологічному підході до управлінської діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу.

Ключові слова: культура, педагогічна культура, зміст культури, культурологічний підхід, формування педагогічної культури керівника, складові педагогічної культури, дослідження педагогічної культури, демократичне освітнє середовище.

Онаць Е. Н. Культура в контексте развития демократической образовательной среды

Раскрыты сущность феномена культуры в контексте развития демократической образовательной среды, роль педагогической культуры в обеспечении качественного образования и пути её формирования при культурологическом подходе в управленческой деятельности руководителя школы.

Ключевые слова: культура, педагогическая культура, содержание культуры, культурологический подход, формирование педагогической культуры руководителя, составляющие педагогической культуры, исследования педагогической культуры, демократическая образовательная среда.

Onats O.O. Culture in the Context of Democratic Education Environment Development.

Paper tells about essence of culture phenomenon in the context of democratic education environment development, role of pedagogical culture in providing quality education and ways of its forming with the framework of culturological approach to the activity of school principal.

Keywords: culture, pedagogical culture, content of culture, culture as a pedagogical category, cultural studies approach, formation of leader's pedagogical culture, components of the educational culture, study of pedagogical culture, democratic educational environment.

Здійснення сучасних перетворень у системі освіти України, створення інноваційних моделей загальноосвітніх навчальних закладів має сприяти підготовці громадянина як найвищої педагогічної цінності, найповнішому розкриттю його здібностей, гармонізації стосунків людини, суспільства і природи. Це неможливо реалізувати без глибокого усвідомлення всіма педагогами й керівниками ЗНЗ, представниками громадськості важливості створення і застосування перспективних нових технологій, форм і методів навчання, забезпечення культурологічного підходу в освітньому процесі, впровадження громадсько-державних форм управління ЗНЗ.

Сучасний загальноосвітній навчальний заклад – це складна організація, що об'єднує педагогічний, учнівський, бать-

ківський колективи, різноманітні асоціації, об'єднання дорослих і дітей. У демократичному освітньому середовищі кожний із колективів і об'єднань дорослих та дітей має право на самовираження, самостійне вирішення своїх питань, задоволення потреб та інтересів в освітньому процесі. Тому перехід до якісно нового стабільного стану системи освіти загалом і ЗНЗ зокрема шляхом самовираження й саморозвитку різних індивідумів, їх груп, спілок неможливий без директора – демократа і гуманіста, а також без створення демократичного освітнього середовища, яке передбачає громадсько-державний характер внутрішньошкільного управління.

Сучасна школа потребує якісно нового керівника і вчителя, які повинні мати відповідний рівень професійно-посадової

Онаць Олена Миколаївна, кандидат педагогічних наук, заслужений учитель України, директор спеціалізованої школи № 41 імені З. К. Слюсаренка м. Києва, президент Асоціації керівників шкіл України

компетентності та високий рівень сформованості загальної та педагогічної культури. Педагогічна культура керівника і вчителя виявляється у створенні ЗНЗ високої педагогічної культури. Це означає виявлення й осмислення головних потреб і культурно-педагогічного змісту освітньої діяльності, дотримання гуманістичних і демократичних цінностей, культурне облаштування шкільних приміщень, урахування життєвих проблем педагогічного колективу, учнів та батьків, розвиток педагогічної етики, дотримання моральності при прийнятті управлінських рішень.

У системі громадсько-державного управління виділяють такі різновиди культури управлінської діяльності керівника: організаційна, управлінська, політична, правова, наукова, методична тощо. Однак пріоритет має педагогічна культура, адже саме вона формує людський потенціал суспільства.

Метою статті є розкрити сутність феномена загальної та педагогічної культури в контексті розвитку демократичного освітнього середовища.

Проблема формування загальної та педагогічної культури, розуміння культури як могутнього чинника соціального розвитку, засобу педагогізації середовища, «носіями» якого є вчителі, батьки, педагогічні спілки, асоціації, завжди перебувала в центрі уваги педагогічної науки і практики. Феномен культури в ракурсі її різновидів та специфіки мав відображення у працях В. Біблера, В. Болгаріної, В. Бондаревської, І. Відта, Л. Даниленко, А. Дахіна, В. Зелюка, С. Клепка, А. Маслоу, Н. Побірченко, В. Сухомлинського, С. Шейка та ін. [1–6, 8–10, 13, 14, 16].

Поняття «педагогічна культура» ще не достатньо осмислене в науці і не має однозначного витлумачення і відображення в категоріальному апараті педагогіки та інших гуманітарних наук. У цьому виявляється «відставання» соціально-гуманітарних наук від реальних процесів відкритого суспільства, у якому інноваційна школа є розвивальним середовищем, що сприяє розвитку демократії, особистої свободи і відповідальності, культурного діалогу й співпраці, формуванню культури керівників, вчителів та інших учасників освітньої діяльності.

Культура (від лат. *cultura*) – це вирощування, виховання, розвиток, повага; історично визначений рівень розвитку суспільства, творчих сил і здібностей людини, виражений у типах і формах організації життя й діяльності людей, у їхніх взаємовідносинах, а також у створених ними матеріальних та індивідуальних цінностях. Це характеристика певних історичних епох (антична культу-

ра), конкретних суспільств, народностей і націй, а також специфічних сфер діяльності або життя (екологічна культура, культура праці, політична, виробнича, художня культура); сфера духовного життя людей, що включає предметні результати їх діяльності (машини, споруди, результати пізнання, виробні мистецтва, норми моралі, права тощо), людські сили та здібності, реалізовані в діяльності (знання, вміння, навички, інтелектуальний рівень, моральний та естетичний розвиток, світогляд, способи і форми спілкування людей, культура мовлення). Матеріальна й духовна культура перебувають в органічній єдності [16, с. 254].

Зміст культури не тільки впливає на темп діяльності індивіда, прискорюючи чи уповільнюючи її, а й визначає спрямування, сутність, специфіку, функції останньої.

Культура як соціальний феномен і цінність розглядається за такими масштабними напрямками: культура виробництва матеріальних благ (землеробство, тваринництво, ремісництво, культура харчування, технічні досягнення століть і епох); духовна культура, пов'язана з особливою діяльністю людини: трудовим досвідом, спадкоємною працею, пошануванням Землі, Сонця, Неба, Вітру, рослинного і тваринного світів. Призначенням культури є задоволення духовних і матеріальних потреб людини у їх ієрархічній єдності. Саме культура дає змогу ці потреби чітко усвідомлювати, виявляти і визначати, а також детермінує їх розвиток та ієрархію в життєдіяльності кожної людини за різних умов і форм суспільства, зокрема відкритого, демократичного інформаційного суспільства, що формується на сучасному етапі.

Поняття «культура» поширене у філософії, історії, педагогіці з II пол. XVIII ст. і позначає особливий спосіб життєдіяльності суспільства, є показником відмінності людського життя від тваринного. Із зародженням наукових шкіл виникає декілька напрямів розроблення проблеми культури:

- розвиток розумового і дослідного ремісничого потенціалу людини за висхідними параметрами від менш до більш досконалого (ранній, середній і пізній італійський Ренесанс, французьке Просвітництво);

- удосконалення духовних, тілесних, психічних властивостей людини – еволюція філософії, моралі, естетики, релігії, ідеологічних складових людського світогляду (Гегель, Фейєрбах, Дідро, Руссо, Лессінг, Герде, Чезаретті, Філанджері, Сковорода, Юркевич);

- пізнання, вивчення й дослідження різних видів культур у суспільстві як автономних систем цінностей та ідей, що

визначають тип організацій (Марбурзька і Файбузька школи неокантіанців у Німеччині) із включенням у культуру всього багатства матеріальних цінностей, етнічних звичаїв, різноманітності мов і символів, систем. Розмаїття культурних феноменів у цих напрямках досліджень, незважаючи на їх динамічність і відносну самостійність, потребує розгляду культури як ціннісної системи на засадах інформаційної культурної теорії та сучасних філософських течій. Системотвірним фактором тут виступають також історичні основи окремої культури, представлені світоглядними універсальними категоріями культури [7, с. 439].

В історичному контексті культура завжди була могутнім фактором соціального розвитку, оскільки відобразала якісну характеристику суспільного життя, уособлювала специфічний спосіб розвитку людської життєдіяльності, зафіксований у відповідних результатах, системі соціальних норм, правил, традицій, артефактів, цінностей.

У педагогічних дослідженнях поняття „культура” в широкому сенсі включає складові внутрішньої і зовнішньої культури людини: культуру поведінки (етикет), моральну культуру, комунікативну культуру, культуру побуту з урахуванням особистих потреб та інтересів, організацію особистого простору й часу, естетичні смаки у виборі предметів споживання (уміння одягатися, оздоблювати житло); естетичні особливості прояву міміки, жестів і пантоміміки, грацію; культуру мовлення. Окремо виділяють культуру праці – здатність правильно організувати робочий час і місце, знаходити прийоми й засоби для досягнення максимально точних наукових результатів і отримання високої якості продукції та результатів праці.

Культура створює, стверджує й обслуговує духовні і матеріальні цінності особистості. Духовні цінності культури інтегруються у педагогічній свідомості суспільства, яке включає накопичені людством педагогічні знання, почуття, настрої, теорії, концепції, вчення, педагогічне мислення. Матеріальні цінності педагогічної культури втілені в установах та засобах навчання і виховання. За радянської доби в суспільній свідомості формувався світ цінностей, що обслуговував командно-адміністративно-бюрократичну систему управління в суспільстві загалом і школі зокрема. Як результат, у науці було деформовано розуміння ролі особистості в суспільстві, котра вважалася гвинтиком командно-бюрократичної системи, а на практиці втрачено головну якість виховання – його спрямованість на розвиток внутрішнього світу особистості, її індивідуальності, людяності. З педаго-

гічної науки зникли «жива людина», «жива дитина», персоніфікація її як унікальної особистості, відбулося «знеособлення» культури, її дегуманізація. Негативно позначилася на педагогіці і втрата культурних традицій – загальнолюдських та особистісних. Відродження гуманістичних і демократичних традицій культури – це одночасно і відродження розуміння дитини як суб'єкта розвитку, саморозвитку й самореалізації.

Для відновлення культури необхідно також переосмислювати методологічні основи педагогіки на засадах культурологічного підходу. Важливою підставою для цього є філософська теорія діалогу культур (В. Біблер). Згідно з цією теорією, феномен культури визначається через діалог минулих, теперішніх і майбутніх культур, які є однією із закономірностей розвитку цивілізації. Філософ В. Біблер тлумачить поняття «культура» як форму самодетермінації індивіда, його життя, свідомості, мислення, «вільного вибору і визначення своєї долі» та форми винаходу «світ уперше». Спираючись на таке трактування культури, автор дає визначення поняття «педагогічна культура» з гуманістичної позиції, урахуваючи при цьому ступінь індивідуального саморозвитку водночас із особистісною відповідальністю перед світоутворенням: педагогічна культура – універсальний феномен, що виконує функції розвитку, стимулювання, збереження, передачі людської культури загалом, властивий усім соціальним суб'єктам на різних рівнях їх життєдіяльності та у процесі міжособистісних відносин [1, с. 289].

На думку В. Біблера, педагогічну культуру можна представити як спілкування двох індивідів на різних етапах розвитку людської культури. У широкому розумінні педагогічна культура властива будь-якому «Я» (учитель) у поєднанні з «Ти» (учень). «Я» (учитель) живе у підсвідомості «Ти» (учень), а «Ти» живе у «Я», тобто «Я» і «Ти» живуть у єдиних підсвідомості і мисленні, у спілкуванні особистостей. Сутність і потенція цього «буття-спілкування» і є витвір педагогічної культури, у якому «Я» і «Ти» передбачають рівність, де немає суб'єкта педагогічної діяльності без об'єкта і навпаки.

Із позиції діалогу культур автор презентує таке розуміння педагогічної культури: це процес взаємопроникнення «Я» у «Ти», а «Ти» у «Я», відвертість вихователя і вихованця; це процес створення педагогічного світу як середовища духовного, естетичного, інтелектуального розвитку суб'єктів педагогічної взаємодії тощо [1, с. 290].

Педагогічна культура – це якісна характеристика особистості окремих педагогів, батьків і людей, які професій-

но або за особистісною потребою чи покликанням займаються питаннями навчання, виховання та розвитку не тільки молоді, а й суспільства загалом.

Педагогічна культура пов'язана з економічною, політичною, моральною, естетичною та іншими сферами культур у суспільстві. Як явище суспільного життя педагогічна культура охоплює всю багатоманітність педагогічної дійсності і становить собою ієрархізовану динамічну систему, компонентами якої є різні види педагогічної практики, зокрема, естетичного, громадянського, фізичного, духовного, сімейного виховання, цінності і традиції освітнього середовища.

Педагогічна культура – це реальний рух педагогічної дійсності до якісно нового стану, у процесі якого відбувається виявлення і теоретичне осмислення нагальних потреб суб'єктів педагогічної взаємодії, зокрема, суб'єктів навчально-виховного процесу. Це потреба не лише у створенні нових педагогічних технологій, інформаційних та педагогічних продуктів у цілісній освітній системі, забезпеченні оволодіння суб'єктами освіти ІКТ, випрацюванні сучасних концепцій виховання, розвитку індивідуально-творчого авторського підходу до навчання і виховання, а й розробленні та реалізації державної освітньої політики.

На нашу думку, педагогічна культура – це динамічна система педагогічних цінностей, способів діяльності, професійної поведінки вчителя та керівника ЗНЗ, спрямована на розвиток людини культури на інноваційних педагогічних засадах ХХІ ст., яке проголошене віком Людини.

В індивідуально-особистісному сенсі педагогічна культура розглядається як сутнісна характеристика цілісної особистості керівника і вчителя, здатних до діалогу культур. Це процес інтеріоризації і творчого відтворення педагогічних цінностей, що здійснюється в теоретичній і практичній педагогічній діяльності. Його особливості виявляються в тому, що педагогічний досвід суспільства та загальнолюдські цінності педагогічної культури стають внутрішнім надбанням особистості, перетворюються на педагогічні здібності і творчі можливості, суб'єктивні критерії, внутрішні регулятори професійної діяльності та поведінки. Знання сутності культури передбачає більш глибоке знання загальних основ педагогічної культури, що, своєю чергою, полегшує формування власної педагогічної культури.

У наш час спостерігається підвищений інтерес деяких науковців до пізнання й дослідження феномена педагогічної культури. Останній розглядається як частина загальнолюдської культури, у зміст якої

покладено педагогічний досвід; як зміна культурних епох і відповідних їм педагогічних цивілізацій; як історія педагогічної науки та освіти; як зміна педагогічної парадигми (В. Болгаріна, Є. Бондаревська, А. Маслоу, В. Сухомлинський) [2, 3, 9, 11, 12, 14].

Узагальнюючи, слід відзначити, що пріоритетом педагогічної культури вчителя і керівника ЗНЗ є дотримання принципів демократизації та гуманізації, які мають велике значення у становленні особистості керівника-демократа, педагога, орієнтованого на високий рівень сформованості культури, професійний саморозвиток і самореалізацію. Принцип гуманності в освіті, його сутність і зміст, шляхи реалізації в соціально-економічних умовах, що змінюються, є методологічною основою сучасної педагогічної культури і вчителя, і керівника ЗНЗ.

Ураховуючи сутність феномена педагогічної культури в управлінській діяльності керівника ЗНЗ і педагогічній праці вчителя, потребу реалізації культурологічного підходу в освітній теорії та практиці, вважаємо перспективним дослідження особливостей та специфіки педагогічної культури вчителя і керівника ЗНЗ і шляхів її формування.

Для того, щоб педагогічна культура в управлінській діяльності вчителя і керівника ЗНЗ була справжнім життєтворчим, активним елементом життя школи, вона має бути орієнтована на потреби учнів, батьків, педагогічних працівників, держави й суспільства. З урахуванням цього керівнику ЗНЗ необхідно виробляти власний спосіб задоволення професійних потреб, визначати ступінь їх відповідності груповим та суспільним нормам і знаходити можливість оптимального поєднання особистісних і державницьких потреб у єдине культурне ціле, яке є усталеним і одночасно діючим організмом, із власними виробленими принципами, правилами, нормами і настановами.

Педагогічна культура вчителя й керівника детермінує і стимулює створення ЗНЗ високої педагогічної культури. Цей процес означає рух освітнього закладу до нового якісного стану, під час чого відбувається виявлення й осмислення головних потреб і культурно-педагогічного змісту освітньої діяльності: вибір демократичних цінностей, культурне облаштування приміщення, виявлення життєвих проблем педагогічного колективу, учнів та надання професійної допомоги у їх розв'язанні.

Педагогічна культура є фактором розвитку освітньо-інформаційного середовища, моделями поведінки в цілісному культурно-освітньому середовищі, у якому зберігається, охороняється і від-

новлюється цілісний світ дитинства та юнацтва, забезпечуються психологічний комфорт, мотивація до досягнення успіху в усіх сферах життєдіяльності, успішний загальнокультурний та індивідуально-творчий розвиток кожного педагогічного працівника та учня. Педагогічна культура вчителя, керівника впливає на формування і розвиток організаційної культури закладу. Це середовище життєдіяльності керівників ЗНЗ, педагогічних працівників, учнів, їх батьків, яке є динамічною системою, що складається з таких параметрів:

- загальні цінності особистостей у навчальному закладі – суб'єктів навчально-виховного процесу (далі – НВП), громади тощо;

- індивідуальний стиль професійної поведінки «Я-культура»;

- соціально-культурний і педагогічний досвід;

- гуманістична позиція керівників ЗНЗ і педагогічних працівників (включає культ дитини, особистості, який усвідомлюється як любов, захист, свобода, милосердя й реалізується завдяки створенню умов у освітньо-інформаційному середовищі для розвитку і самореалізації особистості, підтримки індивідуальності кожної людини). Педагогічна діяльність керівника загальноосвітнього навчального закладу ґрунтується на системі цінностей та філософії, яку він сповідує, концептуальних ідеях і програмах розвитку, що передбачає визначення мети, завдань, засобів поетапного руху до їх виконань;

- інноваційна діяльність як складник педагогічної культури включає оновлення змісту освіти, опанування сучасних освітніх технологій навчання та виховання, розвитку, інформаційно-комунікаційних та управлінських технологій;

- професійна компетентність педагогічних працівників, соціально-культурний і педагогічний досвід, результати діяльності творчих об'єднань педагогів – необхідна умова розвитку педагогічної культури ЗНЗ;

- сприятливий морально-психологічний клімат педагогічного колективу як основа розвитку організаційної та педагогічної культури керівників;

- гуманістично-особистісний і культурологічний підхід в управлінні ЗНЗ, що реалізується шляхом культурних взаємин, діалогічності культури, розвитку культури спілкування, творчості тощо.

Узагальнюючи представлені вище параметри, визначаємо структуру педагогічної культури керівника ЗНЗ як органічне поєднання взаємопов'язаних і взаємообумовлених складників: цільового, змістовного, операційно-рефлексивного, оцінно-рефлексивного, функціонування

яких детерміноване метою і завданнями формування й розвитку педагогічної культури. Зазначені компоненти педагогічної культури забезпечують створення ефективної системи підвищення професійно-педагогічної майстерності педагогічного колективу, сприятливого психолого-педагогічного клімату, демократизації внутрішньошкільного управління, створення демократичного освітнього середовища.

Педагогічну культуру слід розглядати із позицій системного підходу. Це передбачає усвідомлення того, що в ній, як і в будь-якій системі, є певне ядро, навколо якого утворюються розгалуження. Взаємозв'язки між окремими компонентами існують, але і вони передбачають наявність сильного, структуроорганізуючого ядра. У педагогічній культурі школи таким ядром є стрижневі система, ідея або принцип, реалізація яких – обов'язкова для всіх суб'єктів навчально-виховного процесу. Зазначене виявляється навіть в оформленні кабінетів, стендів, документів, особливостях проведення тих чи інших заходів.

Сучасний загальноосвітній навчальний заклад може визначати як стрижневу ідею гармонійний розвиток учня, відповідність навчання національним традиціям, формування активної творчої життєвої позиції учнів тощо. Але ця ідея буде формальною, принесеною ззовні. Реальною ж стрижневою ідеєю сучасного ЗНЗ може бути розвиток культури суб'єктів освіти завдяки професіоналізму, педагогічній майстерності суб'єктів НВП.

Із позиції міжособистісних стосунків у педагогічному колективі між адміністрацією і вчителями можна розглядати такі стрижневі ідеї, як демократичність, колегіальність, що будуть відображатися у відповідній зовнішній культурі – зверненні педагогічних працівників один до одного на ім'я, професійному обговоренні будь-яких проблем між собою і з керівником ЗНЗ, тобто у своєрідній атмосфері невимушеності, формуванні соціально привабливого освітньо-педагогічного середовища й педагогічної культури.

Вагомою є та ідея, яка повною мірою здійснює реальний вплив на суб'єктів НВП. Культура ЗНЗ є системою, і навіть віддалений від її центру елемент має відбиток усієї системи. Основним у ній є те, що система не може існувати навіть без незначних, на перший погляд, елементів організаційного простору – дошки оголошень, приймальні, вивіски. І вже в цій її свідомій та несвідомій естетиці відчувається стрижнева ідея, сутність якої полягає у створенні комфортного освітньо-педагогічного середовища для кожного суб'єкта НВП.

У процесі розвитку педагогічна культура як система відображення способів і видів діяльності учасників навчально-виховного процесу в ЗНЗ, системи цінностей у закладі, відбиває специфіку особистості керівника та інших суб'єктів НВП. Таке відображення відбувається у двох протилежних, але взаємопов'язаних напрямках.

Отже, спосіб і види діяльності суб'єктів НВП однозначно впливають і на формування й розвиток педагогічної культури не лише керівника, а і кожного вчителя та учня, оскільки вони визначають їх пріоритетні цілі, потрібні для цієї діяльності, а також необхідні якості: розум, силу, підприємливість, духовність, оригінальність. З іншого боку, педагогічна культура керівника й суб'єктів НВП впливає на способи і види їх діяльності. Тобто цінності, що їх сповідують у школі, позначаються і на способах досягнення мети. Особливо яскраво це виявляється в ліцеях, гімназіях, колегіумах, спеціалізованих школах тощо. Так, у ЗНЗ з поглибленим вивченням мов можна спостерігати або сувору англійську культуру установи та репрезентації, або розкутість американської манери поведінки та стосунків.

Педагогічна культура впливає на спосіб діяльності тим, що вона визначає ставлення до цієї діяльності, що, своєю чергою, зумовлює певну трансформацію свідомості учасників навчально-виховного процесу. Педагогічний працівник, який звик працювати швидко, плідно і не звертати уваги на зовнішнє оформлення своєї роботи, може бути вражений, коли потрапить у освітньо-культурне середовище, де до виконання професійних обов'язків ставляться розважливо, спокійно, дають час на розминку, не лише здобувають якісні результати професійної діяльності, а й ретельно і якісно оформляють результати діяльності, роблячи все це повільно, старанно і поступово. Таким чином, одна й та сама діяльність відповідно до культурних вимог набуває зовсім іншої специфіки, по-різному оцінюється, приймається і винагороджується.

Проте в умовах єдиного освітньо-культурного середовища велике значення має формування високого рівня педагогічної культури не тільки керівника, педагогів, а й батьків та всіх суб'єктів НВП.

Педагогічна культура сім'ї як суб'єкта навчально-виховного процесу характеризується здатністю до виховання дітей з урахуванням їх інтересів як особистостей, котрі розвиваються. Педагогічна культура сім'ї включає гуманну педагогічну позицію, сформовані особистісні соціально значущі якості батьків, рівень

їх освіченості та загальної культури, педагогічних знань, досвід виховання, традиції сім'ї, цінності та характер суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Педагогічна культура сім'ї має об'єктивні та суб'єктивні аспекти. Об'єктивний аспект включає умови сімейного виховання: склад сім'ї, житлово-побутові умови та умови для навчання дитини, праці, сімейні традиції. Суб'єктивний аспект педагогічної культури характеризує діяльність батьків щодо виховання дітей у цих умовах: усвідомлення ними мети і завдань виховання, відповідальне ставлення до їх виконання, характер вимог, що висуваються до дітей, ставлення до дитини як до особистості, яка має розвиватися, поєднання вимогливості з повагою до неї, ефективний вибір методів виховного впливу, пошук засобів взаємодії сім'ї та школи, уміння аналізувати власний педагогічний досвід і робити з нього виважені висновки, здатність змінювати характер взаємовідносин із дітьми в освітньо-демократичному середовищі та знаходити шляхи співробітництва з ними.

Виховна ситуація в сім'ї визначається своєрідним індивідуально-типовим поєднанням і взаємодією основних факторів сімейного виховання, завдяки яким вирішується його основна суперечність: між суспільним вихованням, тобто вимогами, які висуває суспільство до сім'ї як виховного колективу, і ступенем реалізації цих вимог у практиці сімейного виховання. Сприятлива виховна ситуація в сім'ї характеризується здоровим моральним мікрокліматом, активною і рівноправною позицією дитини в системі внутрішньосімейних відносин, сформованим високим рівнем педагогічної культури батьків.

Таким чином, культура є педагогічною категорією, а педагогічна культура – складова загальної культури. Педагогічна культура – це система цінностей – регуляторів управлінської діяльності вчителя й керівника ЗНЗ; передумова, мета, засіб, інструмент управлінської діяльності; це гуманістична позиція, культура праці і поведінки вчителя та керівника ЗНЗ; рівень самореалізації інноваційних управлінських підходів керівника у запровадженні ефективних форм громадсько-державного управління; це результат педагогічної та управлінської діяльності, індивідуальний стиль поведінки і позиція; концентроване вираження особистості як Людини Культури.

Ознаками педагогічної культури вчителя і керівника ЗНЗ в індивідуально-особистісному та професійному контекстах є прояв особистісних якостей вчителя та керівника у професійній діяльності й

спілкуванні. Педагогічна культура – це професійна культура, практична реалізація індивідуальної культури педагога, особливості його професійного ставлення, індивідуальна креативність керівника у визначенні стратегії розвитку ЗНЗ та реалізації свого бачення на практиці, це людяність педагогів, їх гуманістична позиція при прийнятті рішень, повага до людей, ініціативність і відповідальність, відкритість та оптимізм, творчість у різних видах діяльності керівника як педагога і керманача.

навчального закладу в змісті сучасного підручника для менеджера освіти / О. М. Онаць // Проблеми сучасного підручника : збірник наук. пр. за наук. ред. академіка В. М. Мадзігона. – 2010. – № 1 (10). – С. 689–698.

14. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям / В. А. Сухомлинский. – К. : Рад. школа, 1973. – 288 с.

15. Українська екологічна енциклопедія / за ред. Романа Дяківа. – К. : 2003. – С. 254.

16. Шейко С. В. Педагогічна культура вчителя: навч. посібн. / П. М. Щербань, С. В. Шейко. – К. : Вища школа, 2010. – 167 с.

ЛІТЕРАТУРА

1. Библер В. С. От наукоучения к логике культуры / В. С. Библер. – М. : Изд-во политической литературы, 1991. – С. 289–290.

2. Болгаріна В. С. Культурологічний підхід як імператив управління школою / В. С. Болгаріна // Освіта і управління. – 2003. – № 3. – С. 29–34.

3. Бондаревская Е. В. Педагогическая культура как общественная и личная ценность / Е. В. Бондаревская // Педагогика. – 1999. – № 3. – С. 38.

4. Видт И. Е. Педагогическая культура: становление, содержание и смыслы / И. Е. Видт // Педагогика. – 2002. – № 3.

5. Дахин А. Н. Педагогическая культура / А. Н. Дахин // Школьные технологии. – 2004. – № 3. – С. 43.

6. Зелюк В. В. Особистість в освіті: парадигма культури [текст] : моногр. / В. Зелюк, В. Моргун, Т. Устименко. – Полтава : АСМІ, 2011. – 211 с.

7. Енциклопедія освіти Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Хрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

8. Клепко С. Ф. Філософія освіти в європейському контексті : науково-навчальне видання. – Полтава : ПОІППО, 2006. – 328 с.

9. Маслоу А. Самоактуалізація людини і образование: пер. с англ. / А. Маслоу. – К. – Донецьк : Ровесник, 1994. – 52 с.

10. Освітній менеджмент : навчальний посібник / автор. колектив за ред. Л. Даниленко, Л. Карамушки. – К. : Шкільний світ, 2003. – 400 с.

11. Онаць О. М. Управління розвитком педагогічної культури вчителя в контексті тематики підручника для шкільного менеджера / Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць / [ред. колегія, головний редактор В. М. Мадзігон; науковий редактор О. М. Топузов]. – К. : Педагогічна думка, 2011. – № 11. – С. 702 – 712.

12. Онаць О. М. Педагогічна культура керівника / О. М. Онаць // Директор школи. – 2012. – № 2. – С. 4–9.

13. Онаць О. М. Формування педагогічної культури керівника загальноосвітнього

Цитувати: Онаць О. М. Культура в контексті розвитку демократичного освітнього середовища / О. М. Онаць // Постметодика. – 2013. – № 4. – С. 31–37.

© О. М. Онаць, 2013. Стаття надійшла в редакцію 2.12.2013 ■